

Rentschler J., Reinhardt A., Elbert R. & Hummel D. (2025). The trans-Caspian corridor: Geopolitical implications and transport opportunities. *Journal of Transport Geography*, 125, Article 104211. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2025.104211>

Sarybayev M., Zhekenov D., Rustem K., Kurmanbek A. & Kossalbayev B. D. (2026). Regional security collaboration between Central Asia and China: Contemporary challenges and future prospects. *Frontiers in Political Science*, 8, Article 1670875. <https://doi.org/10.3389/fpos.2026.1670875>

Söderbaum F. (2016). Rethinking regionalism. *Palgrave Macmillan*.

Turtugulova D., Baktiyarova G., Aikenova D. & Maigeldinov K. (2026). Geoeconomic rivalry in Central Asia: China's Belt and Road Initiative, the 2025 United States National Security Strategy, and Kazakhstan's hedging. *Frontiers in Political Science*, 8, Article 1839540. <https://doi.org/10.3389/fpos.2026.1839540>

Wicaksana I. G. W. & Karim M. F. (2023). How regional organisation survives: ASEAN, hedging and international society. *Contemporary Politics*, 29(5), 659-679. <https://doi.org/10.1080/13569775.2023.2216031>

Wilson J. L. (2021). Russia and China in Central Asia: Deepening tensions in the relationship. *Acta Via Serica*, 6(1), 55-90. <https://doi.org/10.22679/avs.2021.6.1.003>

World Bank. (n.d.). Kambarata-1 Hydropower Plant Project. Retrieved September 9, 2026, from <https://www.worldbank.org/en/programs/kambarata-1-hpp>

Yamaguchi S. (2026). China's diplomacy in Central Asia: The logic of internal politics coupled with the logic of great power competition. *Journal of Contemporary East Asia Studies*, Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/24761028.2026.2619803>

Yesdauletova A., Nurdavletova S., Dalelkhan A., Kenzhalina G. & Aitmagambetov D. (2024). Kazakhstan's foreign policy in the context of geopolitical turbulence. *India Quarterly*, 80(1), 149-163. <https://doi.org/10.1177/09749284231225683>

FTAMP 11.15.91

DOI: <https://doi.org/10.51889/2959-6270.2026.95.3.012>

Е.С. Жетпісбаев^{1*} , Г. Сембекова¹ , Ә. Оңалбеков² , Ж. Токбергенов¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Алматы қ., Қазақстан Республикасы

²Қ.А. Ясауи атындағы қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., Қазақстан Республикасы

*e-mail: e.zhetpysbaevv@mail.ru

АДАМ САУДАСЫНА ҚАРСЫ САЯСАТТАҒЫ ІСКЕ АСЫРУ АЛШАҚТЫҒЫ: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТАР ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ 2024 ЖЫЛҒЫ РЕФОРМАСЫ

Аңдатпа

Мақала адам саудасына қарсы саясаттың нәтижелілігін қабылданған нормалардың санымен емес, олардың күнделікті әкімшілік тәжірибеде қалай орындалатынымен бағалайды. Қазақстанда 2024 жылы арнайы заң қабылданып, құқықтық реттеу бір жүйеге келтірілді. Дегенмен жаңа нормалардың жәбірленушіні ерте анықтауға, мәжбүрлі еңбекті ашуға және ведомствоаралық есептілікке ықпалы жеке талдауды қажет етеді. Зерттеудің мақсаты – халықаралық стандарттар мен Қазақстандағы құқықтық реформа арасындағы нормативтік, операциялық және нәтижелік алшақтықтарды анықтау. Сапалық саяси-құқықтық талдау 2000-2024 жылдар аралығындағы тоғыз негізгі халықаралық және ұлттық құжатқа, сондай-ақ 41 ғылыми еңбекке (40 рецензияланған мақала мен бір ғылыми монографияға) сүйенді. Материалдар құқықтық анықтама, алдын алу, жәбірленушіні анықтау және жолдау, қорғау мен қалпына келтіру, қылмыстық қудалау және жазаламау қағидасы, үйлестіру мен деректер өлшемдері бойынша кодталды. Талдау 2024 жылғы реформа нормативтік бытыраңқылықты азайтқанын көрсетті. Алайда құқықтық сәйкес-

тіктің өзі тиімді іске асыруға кепілдік бермейді. Әлсіз тұстар алғашқы байланыс мамандарының шешімдеріне, еңбек инспекциясының мәжбүрлеу белгілерін тану мүмкіндігіне, көмектің қылмыстық процеске қатысуға байланыстырылуына және ведомстволық деректердің өзара үйлеспеуіне қатысты. Мақалада адам саудасына қарсы саясат нормативтік сәйкестіктен нақты құқықтық нәтижеге дейінгі іске асыру тізбегі ретінде талданады. Осы тәсілден бірыңғай анықтау хаттамасын енгізу, тәуекелге негізделген еңбек бақылауын күшейту, деректерді қауіпсіз алмасу және қызмет нәтижесін өлшейтін индикаторларды қолдану жөніндегі ұсыныстар туындайды.

Түйін сөздер: адам саудасы, мемлекеттік саясат, халықаралық стандарттар, жәбірленушіге бағдарланған тәсіл, мәжбүрлі еңбек, цифрлық жалдау, Қазақстан

Жетписбаев Е.С. ^{1*}, Сембекова Г. ¹, Оналбеков А. ², Токбергенов Ж. ¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая

г. Алматы, Республика Казахстан

²Международный казахско-турецкий университет имени Х.А. Ясави

г. Туркестан, Республика Казахстан

**e-mail: e.zhetpisbaevv@mail.ru*

РАЗРЫВ МЕЖДУ НОРМОЙ И РЕАЛИЗАЦИЕЙ В ПОЛИТИКЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ТОРГОВЛЕ ЛЮДЬМИ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ И РЕФОРМА КАЗАХСТАНА 2024 ГОДА

Аннотация

В статье результативность политики противодействия торговле людьми оценивается не по количеству принятых норм, а по тому, как они работают в повседневной административной практике. В 2024 году в Казахстане был принят специальный закон, систематизировавший правовое регулирование. Вместе с тем влияние новых норм на раннее выявление потерпевших, обнаружение принудительного труда и межведомственную подотчетность требует отдельного анализа. Цель исследования - определить нормативные, операционные и результативные разрывы между международными стандартами и правовой реформой Казахстана. Качественный политико-правовой анализ основан на девяти ключевых международных и национальных документах за 2000-2024 годы и 41 научной работе (40 рецензируемых статьях и одной научной монографии). Материалы кодировались по шести направлениям: правовое определение, профилактика, выявление и направление потерпевших, защита и восстановление, уголовное преследование и принцип ненаказания, координация и данные. Анализ показывает, что реформа 2024 года сократила нормативную фрагментацию, однако формального соответствия недостаточно для устойчивой реализации. Наиболее уязвимыми остаются решения специалистов первого контакта, способность инспекции труда распознавать признаки принуждения, зависимость помощи от участия в уголовном процессе и несопоставимость ведомственных данных. Политику противодействия торговле людьми предлагается рассматривать как последовательность переходов от нормативного соответствия к операционной доступности и измеримому правовому результату. Из этого подхода следуют рекомендации по единому протоколу идентификации, риск-ориентированному трудовому контролю, безопасному обмену данными и индикаторам, отражающим доступ к защите и восстановлению прав потерпевших.

Ключевые слова: торговля людьми, государственная политика, международные стандарты, жертвоориентированный подход, принудительный труд, цифровая вербовка, Казахстан

E.S. Zhetpisbaev^{1*}, G. Sembekova¹, A. Onalbekov², Zh. Tokbergenov¹

¹Abai Kazakh National Pedagogical University

Almaty, Kazakhstan

²Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University

Turkistan, Republic of Kazakhstan

*e-mail: e.zhetpisbaev@mail.ru

THE IMPLEMENTATION GAP IN ANTI-TRAFFICKING POLICY: INTERNATIONAL STANDARDS AND KAZAKHSTAN'S 2024 REFORM

Abstract

This article evaluates anti-trafficking policy by examining how legal rules are carried into routine administrative practice rather than by counting the rules that have been adopted. Kazakhstan enacted a dedicated anti-trafficking law in 2024 and brought previously dispersed provisions into a more coherent framework. Whether this change improves early victim identification, the detection of forced labour, and interagency accountability remains a separate question. The study examines the normative, operational, and outcome gaps between international standards and the national reform. It uses qualitative policy and legal analysis of nine core international and national documents issued between 2000 and 2024, together with a targeted review of 41 scholarly works, including 40 peer-reviewed articles and one scholarly monograph. The material was coded across legal definition, prevention, victim identification and referral, protection and recovery, prosecution and non-punishment, and coordination and data. The analysis finds that the 2024 reform reduces normative fragmentation, but formal alignment does not by itself secure effective delivery. Vulnerable points remain in frontline decision-making, labour inspectors' capacity to recognise coercion, access to assistance when a person does not participate in criminal proceedings, and the compatibility of administrative data across institutions. The article therefore treats anti-trafficking governance as a chain running from normative alignment through operational access to measurable rights-based outcomes. It recommends a shared identification protocol, risk-based labour oversight, secure interagency data exchange, and indicators that capture access to protection and sustained recovery.

Keywords: human trafficking, public policy, international standards, victim-centred approach, forced labour, digital recruitment, Kazakhstan

Кіріспе

Адам саудасы халықаралық қылмыстық құқықтың, көші-қон саясатының, еңбек қатынастарының және әлеуметтік қорғаудың түйіскен жерінде пайда болатын күрделі басқару мәселесі. Палермо хаттамасы оны қанау мақсатында күш қолдану, алдау, мәжбүрлеу немесе осал жағдайды теріс пайдалану арқылы адамды жалдау, тасымалдау, беру, жасыру не қабылдау әрекеттерімен байланыстырады (United Nations, 2000). Бұл анықтамада шекарадан өту міндетті белгі емес. Демек, адам саудасын заңсыз көші-қонмен немесе адамдарды заңсыз алып өтумен теңестіру ішкі адам саудасын, еңбек саласындағы қанауды және жәбірленушінің қозғалысы шектеулі болған жағдайларды назардан тыс қалдырады.

Құбылыстың жасырын сипаты ресми көрсеткіштерді түсіндіруде ерекше сақтықты талап етеді. 2021 жылғы жаһандық бағалау бойынша 27,6 млн адам мәжбүрлі еңбек жағдайында болған, бірақ бұл сан қылмыстық процесте ресми танылған адам саудасы жәбірленушілерінің санымен бірдей емес (International Labour Organization et al., 2022). UNODC-тың 2024 жылғы есебі 2022 жылы әлемде анықталған жәбірленушілер саны 2019 жылмен салыстырғанда 25 пайызға артқанын және мәжбүрлі еңбек анықталған қанау нысандарының ішіндегі ең үлкен үлеске шыққанын көрсетеді (United Nations Office on Drugs and Crime, 2024). Алайда анықталған жағдайлардың өсуі қылмыстың таралуы ұлғайды деген жалғыз мағына бермейді: ол анықтау әлеуетінің жақсаруы, есепке алу тәртібінің өзгеруі немесе қызметке жүгінудің артуы нәтижесінде де пайда болуы мүмкін. Сондықтан «анықталған жәбірленуші», «тіркелген қылмыстық

құқық бұзушылық» және «құбылыстың болжамды таралуы» үш бөлек көрсеткіш ретінде қарастырылуға тиіс.

Саясаттанулық тұрғыдан негізгі сұрақ заңның бар-жоғына ғана тірелмейді. Қабылданған норманы полиция қызметкері, еңбек инспекторы, медицина маманы, көші-қон қызметі немесе әлеуметтік қызметкер нақты жағдайда қалай түсіндіреді? Жәбірленуші мәртебесін тану кімнің шешіміне тәуелді? Әртүрлі ведомствода жиналған ақпарат бір істің қозғалысын көрсетуге мүмкіндік бере ме? Мұндай сұрақтар саясатты іске асыру теориясында формалды шешім мен азамат алатын нақты қызмет арасындағы алшақтық ретінде түсіндіріледі. Алғашқы байланыс жасайтын мамандардың шешімдері құқыққа қолжетімділікті іс жүзінде қалыптастырады, ал нысаналы топ туралы орныққан бейнелер кімнің «лайықты жәбірленуші» ретінде танылатынына әсер етеді (Lipsky, 2010; Schneider & Ingram, 1993).

Қазақстан үшін бұл мәселе еңбек көші-қоны, кең аумақ, өңірлер арасындағы қызмет сапасының айырмасы және елдің шығу, транзит әрі межелі мемлекет ретіндегі орнына байланысты өзекті. Қазақстандық контексті зерттеген авторлар көші-қон мәртебесі, ақпаратқа қол жетімсіздік, бейресми жұмыспен қамту және құқық қорғау тәжірибесіндегі тұрақсыздық осалдықты күшейтетінін көрсетеді (Khamzin et al., 2023). 2024 жылғы 5 шілдеде «Адам саудасына қарсы іс-қимыл туралы» арнайы заңның қабылдануы осы саладағы нормаларды бір жүйеге жинақтаған маңызды институционалдық қадам болды (Republic of Kazakhstan, 2024). Заң қолданыстағы Қылмыстық кодекстегі жауаптылық нормаларын алмастырмайды; ол алдын алу, субъектілердің өкілеттіктері, жәбірленушілерді қорғау және ынтымақтастық үшін салааралық саясаттың ортақ негізін қалыптастырады (Republic of Kazakhstan, 2014, 2024).

Соған қарамастан, құқықтық жаңалықтың нәтижесін оның қабылдану фактісімен өлшеу ерте. Халықаралық мониторинг Қазақстанды 2024 жылы екінші деңгейге (Tier 2) орналастырып, мемлекеттік күш-жігерді мойындаумен қатар, жәбірленушілерді белсенді анықтау, мәжбүрлі еңбек істерін ашу, қызметтерге қолжетімділік және лауазымды тұлғалардың ықтимал қатыстылығына жауап беру мәселелерін атап өтті (U.S. Department of State, 2024). Бұл есеп жаңа заң қабылданғанға дейінгі бағалау кезеңіне сүйенетіндіктен, мақалада реформадан кейінгі нәтиже емес, бастапқы тәуекелдерді көрсететін салыстыру нүктесі ретінде қолданылады. Tier санатының өзі де ұлттық саясаттың толық нәтижелік бағасы емес.

Осы мақаладағы «іске асыру алшақтығы» үш буыннан тұратын ұғым ретінде қолданылады. Бірінші буын - халықаралық стандарттың ұлттық құқықта анық әрі қайшылықсыз бекітілуі. Екінші буын - норманың рәсімдерге, құзыреттерге, қаржыландыруға және мамандардың әрекет алгоритміне айналуы. Үшінші буын - жәбірленушінің қауіпсіздікке, қызметке, өтемге және қайта қанаудан қорғануға нақты қол жеткізуі. Осы буындардың біреуі әлсіз болса, формалды сәйкестік саясат нәтижесіне толық ауыспайды.

Зерттеудің мақсаты - халықаралық стандарттар мен Қазақстанның 2024 жылғы реформасы арасындағы нормативтік, операциялық және нәтижелік алшақтықтарды айқындау және оларды азайтатын басқару тетіктерін ұсыну. Үш зерттеу сұрағы қойылды:

2024 жылғы құқықтық реформа Палермо хаттамасы мен адам құқықтарына негізделген стандарттардың қандай элементтерін ұлттық саясатқа бекітті?

Жәбірленушіні анықтау, мәжбүрлі еңбекті ашу, қорғау, жазалауға қағидасы және деректер алмасу деңгейінде қандай іске асыру тәуекелдері сақталады?

Құқықтық сәйкестікті өлшенетін нәтижеге айналдыру үшін қандай институционалдық және есептілік құралдары қажет?

Мақаладағы негізгі болжам бойынша арнайы заң нормативтік бытыраңқылықты азайтады, бірақ оның нәтижелілігі жәбірленушіні қылмыстық іске қатысуына қарамастан анықтап, бастапқы көмекке жолдайтын рәсімге, еңбек саласындағы белсенді бақылауға және ведомствоаралық деректердің бірізділігіне байланысты. Бұл пайым заңның себеп-салдарлық әсерін статистикалық тексеруге емес, қабылданған саясаттың іске асу шарттарын құжаттық материалдар арқылы бағалауға арналған.

Ғылыми әдебиеттерге шолу

Адам саудасына қарсы саясат жөніндегі әдебиетте төрт өзара байланысты бағыт қалыптасқан. Бірінші бағыт халықаралық нормалардың ұлттық заңнамаға таралуын зерттейді. Палермо хаттамасынан кейін мемлекеттер адам саудасының анықтамасын және «алдын алу - қорғау - қудалау» үлгісін кеңінен қабылдады. Алайда саясаттың таралуы біркелкі институционалдық нәтижеге әкелмейді: мемлекеттер ортақ модельді өздерінің қылмыстық әділет, көші-қон және әлеуметтік қорғау жүйесіне бейімдейді (Yoo & Boyle, 2015). Jha (2018) тиімді модельдің өлшемі тек қылмысты дұрыс анықтау емес, қорғау мен құқық қолданудың өзара байланысы екенін көрсетеді. Chuang (2014) «қанау» ұғымын шектен тыс кеңейту құқықтық айқындықты әлсіретуі мүмкін екенін ескертсе, Zhang (2022) Палермодан кейінгі зерттеулерде ұғымдық келісімнің өскенімен, салыстырмалы және нәтижені өлшейтін жұмыстар әлі жеткіліксіз екенін атап өтеді. Осы пікірлер заңнамалық үйлестіруді аяқталған нәтиже емес, саясаттың бастапқы шарты ретінде қарастыруға негіз береді.

Екінші бағыт құқық қолдану институттарына арналған. Bryant and Landman (2020) халықаралық тәжірибені қорыта отырып, қай шараның жұмыс істейтінін анықтауға деректердің әркелкілігі мен бағалау дизайнының әлсіздігі кедергі келтіретінін айтады. Cooper et al. (2024) 35 эмпирикалық зерттеуді қамтыған жүйелі шолуда стереотиптер, құқықтық нұсқаулықтың жеткіліксіздігі, маманданған білім мен ресурстың тапшылығы бірін-бірі күшейтетінін анықтады. Қылмыстық әділет жүйесін қайта құру жөніндегі талдаулар жәбірленушіні тек дәлел көзі ретінде қарастыру ұзақ мерзімді қорғауға зиян келтіретінін көрсетеді (Demeke, 2024; Reid & Fox, 2023). Ведомствоаралық әріптестік туралы зерттеу ортақ мақсат болғанымен, ақпарат алмасу, рөлдердің айқындығы, тұрақты қаржыландыру және ұйымаралық сенім жеткіліксіз болғанда ынтымақтастық формалды сипатта қалатынын айқындайды (Jones, 2023). Еуропалық одақтағы саясат басымдықтарын зерттеген Nordquist (2024) әр субъект алдын алу, шекаралық бақылау және жәбірленушіні қорғау арасындағы салмақты әртүрлі қоятынын көрсетеді. Әйелдердің саяси өкілдігі мен адам саудасына қарсы саясат арасындағы байланысты талдаған Perry and Burns (2023) саяси институттардың құрамы саясат таңдауларына ықпал ететінін байқатады, ал Olayiwola (2026) халықаралық конвенцияны формалды қабылдау жергілікті билік қатынастары мен орындау ресурстарын өздігінен өзгертпейтінін дәлелдейді.

Үшінші бағыт жәбірленушіні тану және әкімшілік деректердің шектеріне назар аударады. Адам саудасы жасырын популяцияға қатысты болғандықтан, кездейсоқ іріктеу құру, бірегей жағдайларды ажырату және қызметке жүгінбеген адамдарды есепке алу күрделі (Tyldum & Brunovskis, 2005). Ресми статистика құқық қорғау белсенділігіне тәуелді: тіркелген істің аздығы қылмыстың аздығын да, анықтау қабілетінің төмендігін де білдіруі мүмкін (Farrell & Reichert, 2017; Goodey, 2008). Van Dijk (2024) көрсеткіштерді тергеу, сәйкестендіру, қызмет көрсету және сот нәтижесі бойынша ажыратпай біріктіру саясатты қате бағалауға соқтыратынын көрсетеді. Географиялық шоғырлануды әкімшілік деректермен зерттеген Cockbain et al. (2025) деректің таралуын қызмет инфрақұрылымы мен есеп беру тәжірибесінен бөлек түсіндіруге болмайтынын атап өтеді. Ирландиядағы зерттеу ресми танылмаған жәбірленушілер жөніндегі ақпарат әлеуметтік қызмет көрсетушілерде қалуы мүмкін екенін және алғашқы анықтауға қатысатын ұйымдар аясын кеңейту қажеттігін көрсетті (Healy, 2026).

Жәбірленушіні тануға кәсіби біліммен қатар әлеуметтік бейнелер де әсер етеді. Reis et al. (2022) полиция қызметкерлерінің жезөкшелік пен адам саудасын ажыратуында жағдайлық белгілер мен алдын ала түсініктер қатар жұмыс істейтінін көрсетті. Forringer-Beal (2022) «мінсіз жәбірленуші» бейнесі гендерлік және сексуалдық әртүрлілігі бар адамдарды тануды қиындата-тынын талдайды. Жәбірленушінің заңсыз әрекетке мәжбүрленуі оны бір мезгілде құқық бұзушы ретінде көрсетуі мүмкін; мұндай қабаттасу жазаламау қағидасының нақты рәсімін қажет етеді (Henderson & Rhodes, 2022; Rodríguez-López, 2024). Скрининг құралдары пайдалы болғанымен, олардың тілге, ортаға және нысаналы топқа бейімделуі шешуші мәнге ие. Босқындар арасында тексерілген құралдың сезімталдығы мен ерекшелігі тілдер бойынша өзгергені осыны көрсетеді

(Tambini Stollwerck et al., 2024). Онлайн хабарландырулардағы индикаторларды зерттеген Lugo-Graulich et al. (2024) цифрлық белгілерді бастапқы тәуекел сигналы ретінде қолдануға болатынын ұсынса, Giommoni (2024) бір ғана жарнама мәтінінен адам саудасын сенімді анықтауға эмпирикалық негіз жеткіліксіз екенін көрсетеді.

Төртінші бағыт мәжбүрлі еңбек, көші-қон және жалдау нарығына қатысты. Қанау түрлерінің жағдайы мен тәуекел факторлары бірдей емес, сондықтан оларды бір санат ретінде талдау маңызды айырмаларды жасырады (Cockbain & Bowers, 2019). Халықаралық көші-қон ұйымының (IOM) жаһандық жәбірленушілер деректерін талдаған Fabbri et al. (2023) жалдау адам саудасы траекториясының кең таралған элементі болғанымен, мәселені тек лицензиясыз делдалға телу жеткіліксіз екенін, төмен жалақылы көші-қонның құрылымдық жағдайларын ескеру керектігін көрсетті. Баспана және көші-қон саясаты заңды жұмысқа қолжетімділікті шектесе, адамның тәуелділігі мен мәжбүрлі еңбек қаупі күшеюі ықтимал (Szulc & Szymaniak, 2023). Испаниядағы зерттеулер еңбек қанауы жәбірленушілерінің өз тәжірибесін «адам саудасы» деп бірден атамайтынын және көмек жүйесінің қылмыстық іс логикасына тым тәуелді болатынын анықтады (Villacampa, 2022, 2024). Ұжымдық еңбек өкілдігі тәуекелді төмендететін қорғаныс ресурсы ретінде қарастырылады (Bowersox, 2024). Сонымен бірге, теңіздегі еңбек пен трансұлттық жеткізу тізбектерінде мемлекеттің аумақтық құзыреті, компания жауапкершілігі және тексеру тетіктері арасында алшақтық бар (Friedman, 2024; Milman-Sivan & Sagy, 2024; Strating et al., 2024). Орталық Азияға қатысты өлшеу пікірталасы мәжбүрлі еңбекті саяси мәлімдемелерден бөлек, тексерілетін индикаторлармен бағалаудың маңызын көрсетеді (Zenz, 2023).

Цифрландыру екіұшты әсер береді. Әлеуметтік желі мен хабар алмасу сервистері жалдау мен бақылауды жеңілдетеді, бірақ цифрлық іздер тергеуге жаңа мүмкіндік ұсынады (Gezinski & Gonzalez-Pons, 2024). Қызметтердің онлайн форматқа көшуі цифрлық ресурстарға қолжетімділігі шектеулі жәбірленушілерді көмектен алыстатуы мүмкін; мобильді технологиямен қолдау көрсетілген жобаларда құрылғы, байланыс, қауіпсіздік және цифрлық дағды бірдей маңызды болған (Malpass et al., 2024). Сондықтан технологияны тек бақылау құралы емес, құқыққа қолжетімділік инфрақұрылымы ретінде де бағалау қажет.

Қазақстан туралы зерттеу бар болғанымен, 2024 жылғы арнайы заңнан кейінгі институционалдық құрылымды халықаралық стандарт, алғашқы байланыс тәжірибесі және нәтижелік есептілік арасындағы байланыс арқылы талдау әлі қалыптасқан жоқ. Қолданыстағы еңбектер көбіне қылмыстық-құқықтық норманы, көші-қон осалдығын немесе халықаралық рейтингті жеке қарастырады. Осы мақала сол үш деңгейді бір іске асыру тізбегіне біріктіріп, реформаның ықтимал әсерін алдын ала дәлелденген нәтиже деп қабылдамай, оның іске асу шарттарын анықтайды.

Зерттеу әдіснамасы

Зерттеу сапалық саяси-құқықтық талдау дизайнына негізделді. Мұндай дизайн зерттеу сұрағының табиғатына сай таңдалды: мақсат адам саудасының таралуын есептеу немесе 2024 жылғы заңның себеп-салдарлық әсерін өлшеу емес, халықаралық міндеттемелердің ұлттық саясат құрылымына қалай аударылғанын және іске асыру тәуекелі қай буында пайда болатынын анықтау болды. Құқықтық актілер мен мониторинг материалдары үшін талдау кезеңі Палермо хаттамасы қабылданған 2000 жылдан 2024 жылғы 31 желтоқсанға дейінгі аралықты қамтыды. Бұл шек арнайы заңның бастапқы институционалдық құрылымын бағалауға мүмкіндік береді, бірақ оның ұзақ мерзімді нәтижесі жөнінде асығыс қорытынды жасауға жол бермейді.

Негізгі құжаттық корпус тоғыз дереккөзден құралды. Олардың екеуі ұлттық құқықтық акт, төртеуі халықаралық нормативтік немесе ұсынымдық құжат, үшеуі жаһандық және елдік мониторинг материалы. Әр құжаттың талдаудағы қызметі 1-кестеде көрсетілді.

Кесте 1*Зерттеудің негізгі құжаттық корпусы*

Корпус бөлігі	Құжаттар	Талдаудағы қызметі
Ұлттық құқық	ҚР Қылмыстық кодексі (2014); «Адам саудасына қарсы іс-қимыл туралы» заң (2024)	Қылмыстық жауаптылықты, саясат субъектілерін және қорғау тетіктерін анықтау
Халықаралық стандарт	Палермо хаттамасы (2000); OHCHR қағидаттары (2002); ХЕҰ-ның 2014 жылғы хаттамасы; OSCE/ODIHR жолдау тетігі (2022)	Анықтама, алдын алу, қорғау, жазаламау, өтем және үйлестіру өлшемдерін белгілеу
Мониторинг және бағалау	ILO, Walk Free & IOM бағалауы (2022); UNODC жаһандық есебі (2024); АҚШ Мемлекеттік департаментінің Қазақстан жөніндегі есебі (2024)	Тәуекелдер, анықтау шектері және іске асыру туралы сыртқы дәлелдерді салыстыру

Ескерту: Авторлар құрастырған. Корпусқа тоғыз негізгі құжат енді.

Ғылыми әдебиет мақсатты шолу тәсілімен іріктелді; іздеу 2026 жылғы 8 қыркүйекте соңғы рет жаңартылды. Crossref және OpenAlex метадеректерінде human trafficking, policy implementation, victim identification, forced labour, migration vulnerability, non-punishment, interagency collaboration, administrative data және digital recruitment тіркестері жеке және өзара үйлестіріліп ізделді. Қазақстандық контекст бойынша балама қазақ және орыс тіліндегі атаулар да қолданылды. Іріктеу талаптары мыналар болды: рецензияланған мақала немесе зерттеудің теориялық негізіне тікелей қатысты ғылыми монография; зерттеу сұрақтарының кемінде біреуіне қатыстылық; автор, жыл, басылым және DOI не тұрақты сілтеме деректерінің тексерілуі; толық мәтін немесе мазмұнды аңдатпа арқылы негізгі тұжырым мен шектеуді бағалау мүмкіндігі. Тақырыпқа жанама қатысы бар, қайталанған, жаңалық сипатындағы немесе библиографиялық дерегі расталмаған материалдар алынып тасталды. Кейінгі жылдары шыққан салыстырмалы еңбектер 2024 жылғы реформаның нәтижесін дәлелдеу үшін емес, іске асыру механизмдерін түсіндіру үшін пайдаланылды. Соңғы тізімге 40 рецензияланған мақала және бір ғылыми монография енді; олардың 31-і 2022-2026 жылдары жарық көрген. Тоғыз бастапқы құжатпен бірге мақалада 50 дереккөз пайдаланылды.

Талдау бірлігі тұтас құжат емес, зерттеу сұрағына жауап беретін жеке норма, рәсім, ұсыным немесе эмпирикалық қорытынды болды. Әрбір мазмұндық фрагмент авторы не шығарушы ұйымы, жылы, юрисдикциясы, саясат кезеңі, нысаналы тобы, дәлел түрі және шектеуі көрсетілген талдау матрицасына енгізілді. Құқықтық мәтінге «мемлекет не істеуге міндетті?», мониторинг материалына «сыртқы бағалау қандай алшақтықты тіркейді?», ғылыми жарияланымға «бұл тетік қандай жағдайда жұмыс істейді немесе істемейді?» деген бөлек сұрақ қойылды. Осы ажырату нормативтік мәлімдемені эмпирикалық нәтиже ретінде көрсетуге және басқа елде алынған қорытындыны Қазақстанға тікелей көшіруге жол бермеді. Салыстырмалы зерттеу тек институционалдық ұқсастық пен оны қолданудың шегі мәтінде ашық көрсетілген жағдайда түсіндіру құралы ретінде пайдаланылды.

Құжаттар бағытталған сапалық контент-талдау арқылы кодталды. Алғашқы кодтар халықаралық стандарттардан шығарылды: (1) құқықтық анықтама және қылмыстық жауаптылықтың белгіленуі; (2) алдын алу және осалдықты азайту; (3) жәбірленушіні анықтау және тиісті қызметке жолдау; (4) қорғау, қалпына келу және өтем; (5) қылмыстық қудалау және жәбірленушіні жазаламау; (6) ведомствоаралық үйлестіру, дерек және есептілік. Екінші кезеңде әр код үш деңгейге бөлінді. «Нормативтік деңгей» талаптың құқықта анық бекітілуін; «операциялық

деңгей» жауапты орган, рәсім, ресурс және шешім тәртібінің болуын; «нәтижелік деңгей» құқыққа нақты қол жеткізуді көрсететін өлшемнің бар-жоғын білдіреді.

Кодтау үш кезеңде жүргізілді. Алдымен халықаралық құжаттардан өлшемдер шығарылып, кейін ұлттық актілер сол өлшемдер бойынша оқылды. Одан соң мониторинг материалдары мен ғылыми зерттеулер құқықтық талаптың практикаға өтуіне кедергі келтіретін немесе мүмкіндік беретін шарттарды анықтау үшін салыстырылды. Соңғы кезеңде әр тұжырымға балама түсіндірме қаралды: мысалы, істің аз тіркелуі қылмыстың азаюын да, анықтаудың әлсіздігін де білдіруі мүмкін. Ұлттық құқықтың мазмұны туралы пайым түпнұсқа актімен, ал іске асыру тәуекелі туралы пайым кемінде бір мониторинг дерегімен немесе рецензияланған эмпирикалық зерттеумен негізделді. Әр тұжырымды бастапқы дерекке дейін тексеру үшін мәтіндегі пайымдар АРА сілтемелерімен байланыстырылды.

Бағалау сандық рейтингке айналдырылған жоқ. Құқықтық актілер мен мониторинг есептері әртүрлі мақсатта жасалғандықтан, оларды балл арқылы қосу жалған дәлдік тудыраар еді. Оның орнына үш аналитикалық мәртебе қолданылды: «бекітілген» - талап ұлттық актіде тікелей көрінеді; «ішінара рәсімделген» - қағида бар, бірақ рәсімнің бір бөлігі басқа актіге, ведомство шешіміне немесе ресурстық мүмкіндікке тәуелді; «іске асыру дәлелі жеткіліксіз» - ашық материалдар құқықтың тұрақты нәтижеге айналғанын растауға мүмкіндік бермейді. Қайшы дерек кездескенде заң мәтіні нормативтік мазмұн үшін, ал мониторинг пен эмпирикалық зерттеу практика жөніндегі пайым үшін басым қолданылды.

Деректерді түсіндіруде үш шектеу ескерілді. Жаһандық мәжбүрлі еңбек бағалауы Қазақстандағы адам саудасының таралу көрсеткіші ретінде пайдаланылған жоқ. 2024 жылғы екінші деңгей (Tier 2) мәртебесі де жаңа заңның нәтижесі емес, реформа алдындағы проблемаларды көрсететін бастапқы бақылау нүктесі ретінде алынды. Сол сияқты онлайн жарнамадағы белгі жәбірленушіні анықтайтын дәлелге теңестірілмей, қосымша тексеруді қажет ететін тәуекел сигналы деп қаралды. Мұндай шектеулер ресми санды жасырын құбылыстың нақты ауқымымен шатастыруға және уақыт реті сәйкес келмейтін деректен себептік қорытынды жасауға жол бермейді.

Зерттеу ашық қолжетімді құқықтық актілер мен жарияланған деректерге ғана сүйенеді. Жеке тұлғалар туралы дерек жиналмады, сұхбат немесе эксперимент өткізілген жоқ, сондықтан зерттеу этикалық мақұлдауды талап етпейді. Негізгі шектеу - ведомстволық істерге, сот материалдарының толық массивіне және қызмет алушылардың тәжірибесіне қолжетімділіктің болмауы. Сол себепті мақала жаңа заңның нақты әсерін емес, оны іске асырудың институционалдық және рәсімдік құрылымын бағалайды.

Зерттеу нәтижелері

Нормативтік біріктіру және іске асырудың шегі. Талдау Қазақстандағы реформаның ең айқын нәтижесі бытыраңқы міндеттерді салааралық саясатқа біріктіру болғанын көрсетті. Бұған дейін адам саудасына жауап негізінен Қылмыстық кодекс, қылмыстық-процестік тәртіп, әлеуметтік қызмет көрсету және ведомстволық актілер арқылы бөлшектеніп реттелді. Арнайы заң саясаттың мақсатын, негізгі ұғымдарын, субъектілерін, алдын алу мен қорғау бағыттарын бір актіде байланыстырады (Republic of Kazakhstan, 2024). Бұл өзгеріс қылмыстық қудалаудан тыс міндеттерді - ерте анықтау, жолдау, әлеуметтік көмек, ақпараттық жұмыс және азаматтық қоғаммен өзара іс-қимылды - мемлекеттік саясаттың дербес құрамдасы ретінде тануға мүмкіндік береді.

Сонымен бірге, арнайы заңның қабылдануы қылмыстық құрамды дәлелдеу тәртібін немесе жәбірленушінің күнделікті тәжірибесін автоматты түрде өзгертпейді. Қылмыстық жауаптылықтың өзегі Қылмыстық кодексте сақталады, ал қорғау шаралары бірнеше органның бірізді әрекетіне тәуелді (Republic of Kazakhstan, 2014). Демек, жаңа заңның саяси маңызы оның жеке санкциясында емес, әр ведомствоның әрекетін ортақ мақсатқа бағындыру қабілетінде. Бұл қорытынды саясаттың таралуы мен жергілікті іске асуы әртүрлі құбылыс екенін көрсететін салыстырмалы зерттеулермен сәйкес келеді (Jha, 2018; Yoo & Boyle, 2015).

2-кесте халықаралық стандарт пен ұлттық реформа арасындағы байланысты, сондай-ақ ашық деректерден көрінетін операциялық тәуекелді жинақтайды. «Іске асыруға тәуелді» деген

белгі заңда талап жоқ дегенді білдірмейді; ол нәтижені бағалау үшін рәсім, ресурс немесе тұрақты ашық дерек қажет екенін көрсетеді.

Кесте 2

Халықаралық стандарттар мен Қазақстандағы іске асыру тізбегінің салыстырмасы

Саясат өлшемі	Халықаралық бағдар	Қазақстандағы құқықтық тірек	Негізгі іске асыру тәуекелі
Анықтама және қылмыстық жауаптылық	Әрекет, құрал және қанау мақсаты; ішкі және трансұлттық нысандар	Қылмыстық кодекс және 2024 жылғы арнайы заң	Еңбек дауы, көші-қон бұзушылығы және адам саудасы арасындағы шекараны әркелкі түсіндіру
Алдын алу	Осалдық себептерін азайту, қауіпсіз жалдау және ақпараттандыру	Уәкілетті органдардың алдын алу міндеттері	Науқан санын нәтиже деп қабылдау; жоғары тәуекел салаларын нысаналы қамтудың әлсіздігі
Анықтау және жолдау	Көпведомстволық, жәбірленушінің келісіміне негізделген рәсім	Субъектілер мен көмекке жолдау негіздерінің бекітілуі	Алғашқы байланыс маманының бағалау еркіндігі және қылмыстық іске шамадан тыс тәуелділік
Қорғау және қалпына келу	Шартсыз қауіпсіздік, құқықтық, медициналық және әлеуметтік көмек	Арнаулы қызметтер мен қорғау шаралары	Өңірлік қолжетімділік, қаржыландыру тұрақтылығы және ұзақ мерзімді қайта кірігу өлшемдерінің жеткіліксіздігі
Қудалау және жазалау	Тиімді тергеу; мәжбүрлі әрекеті үшін жәбірленушіні жазалау	Қылмыстық-құқықтық жауаптылық және процестік кепілдіктер	Жәбірленуші мен құқық бұзушы мәртебесінің қабаттасуын ерте тексеретін рәсімнің әлсіздігі
Үйлестіру және дерек	Ұлттық жолдау тегігі, қауіпсіз ақпарат алмасу, мониторинг	Ведомствоаралық және ҰЕҰ-мен өзара іс-қимыл	Бірегей жағдайды кезеңдер бойынша қадағалайтын үйлесімді индикаторлардың болмауы

Ескерту: Авторлар United Nations (2000), Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2002), OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (2022), Republic of Kazakhstan (2014, 2024) және U.S. Department of State (2024) негізінде құрастырған.

Анықтау, қорғау және жазалау қағидасы. Жәбірленушіні анықтау - қорғау жүйесіне кірудің шешуші нүктесі. Адам ықтимал жәбірленуші ретінде танылмаса, қауіпсіз орналастыру, заң көмегі, уақытша мәртебе, медициналық және психологиялық қолдау секілді құқықтарға іс жүзінде жете алмайды. Құжаттық талдау 2024 жылғы заңда қорғау бағыты айқынырақ көрінетінін көрсетті, бірақ анықтау сапасы алғашқы байланыс нүктелеріндегі шешімге тәуелді болып қалады. Полиция, еңбек инспекциясы, медицина, көші-қон қызметі және әлеуметтік қорғау мамандары бір жағдайды әртүрлі құқықтық санатпен қабылдауы мүмкін. Cooper et al. (2024) анықтаған стереотип, нұсқаулық және ресурс факторлары дәл осы жерде тоғысады.

«Мінсіз жәбірленуші» бейнесі де операциялық тәуекел туғызады. Ашық түрде көмек сұрамаған, бастапқыда жұмысқа өз еркімен барған, құжаты дұрыс емес немесе мәжбүрлеу салдарынан құқық бұзушылық жасаған адам күмәнді тұлға ретінде қабылдануы ықтимал (Forringer-Beal, 2022; Henderson & Rhodes, 2022). Халықаралық адам құқықтары қағидаттары

көмек көрсетуді адамның тергеумен ынтымақтасу қабілетіне не ниетіне шарттастырмауды және адам саудасының тікелей салдары болған әрекет үшін оны жазаламауды талап етеді (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2002). Еуропалық тәжірибенің салыстырмалы талдауы жазаламау қағидасы жалпы норма түрінде танылғанның өзінде, оны қолданудың нақты тесті мен ерте скринингі болмаса, нәтиже тұрақсыз болатынын көрсетеді (Rodríguez-López, 2024).

Практикада алдын ала анықтау мен қылмыстық-процестік мәртебені ажырату қажет. Әлеуметтік немесе медициналық қызметке бастапқы жолдау үшін қылмыстық құрамның толық дәлелденуін күтуге болмайды. Анықтау құзыретін тек полициямен шектеу де жеткіліксіз. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (2022) ұлттық жолдау тетігін мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғамның келісілген рәсімі ретінде қарастырады. Мұндай үлгіде әр субъект тәуекел белгілерін тіркеп, жәбірленушінің ақпараттандырылған келісімімен қауіпсіз арнаға жолдайды, ал түпкілікті қылмыстық-құқықтық бағалауды тергеу органы береді.

Мәжбүрлі еңбек бағыты нормативтік сәйкестік пен анықтау практикасы арасындағы алшақтықты айқын көрсетеді. ХЕҰ хаттамасы мемлекеттерден алдын алу, қорғау, құқықтық қорғау құралдары және еңбек инспекциясын қоса алғанда тиімді бақылау талап етеді (International Labour Organization, 2014). Әлемдік бағалау мәжбүрлі еңбектің қызмет көрсету, өндіріс, құрылыс, ауыл шаруашылығы және үй еңбегінде кездесетінін, мигранттардың жалпы жұмыс күшіне қарағанда мәжбүрлі еңбек жағдайында шамадан тыс ұсынылғанын көрсетеді (International Labour Organization et al., 2022). Бұл жаһандық үлгі Қазақстандағы таралуды дәлелдемейді, бірақ бейресми жұмыспен қамту, делдал арқылы жалдау, жалақыны ұстап қалу, құжатты алып қою және жұмыс берушіге тұрғын үй тұрғысынан тәуелділік сияқты индикаторларды бақылауға негіз береді.

Қазақстан жөніндегі зерттеу көші-қон мәртебесі мен еңбек нарығындағы тәуелділіктің жәбірленушінің көмек сұрауын шектейтінін көрсетеді (Khamzin et al., 2023). Еңбек қанауы істерінде адамның өзі жағдайын қылмыс деп танымауы мүмкін; ол төленбеген жалақы немесе еңбек шартының бұзылуы деп қабылдайды (Villacampa, 2022, 2024). Сондықтан еңбек инспекциясының міндеті тек құжаттық сәйкестікті тексерумен шектелсе, мәжбүрлеу белгілері көрінбей қалады. Тәуекелге негізделген тексеру жұмысшының құжатын кім ұстайтынын, жұмыс орнынан кету мүмкіндігін, қарыздың қалыптасуын, жалақы төлемін, қауіп-қатерді және делдалдың рөлін бірге бағалауға тиіс. Жалдау тізбегін зерттеген Fabbri et al. (2023) бір делдалды қылмыстандырудан гөрі жұмыс беруші, рекрутер және көші-қон режимі арасындағы байланысқа назар аударудың нәтижелі екенін көрсетеді.

Деректер мен есептілік саласындағы негізгі мәселе - ведомстволардың әртүрлі есеп бірлігін қолдануы. Полиция қылмыстық істі, прокуратура процестік шешімді, сот үкімді, әлеуметтік қорғау қызмет алушыны, ал ҰЕҰ көмек эпизодын есепке алады. Бұл сандарды қосу қайталануға, біреуін ғана «адам саудасының саны» деп атау толық емес қорытындыға әкеледі (Farrell & Reichert, 2017; van Dijk, 2024). Rothman et al. (2024) ұсынған мақсатты шектеу, келісім және құпиялылық қағидалары барлық жеке деректі орталықтандырмай-ақ, ең аз қажетті өрістер арқылы үйлесімді есеп жүргізуге мүмкіндік береді.

Саясат нәтижесін бағалау үшін процесс пен нәтиже көрсеткіштерін бөлу қажет. Семинар, таратылған материал немесе рейд саны мемлекеттік белсенділікті көрсетеді, бірақ құқықтың қалпына келгенін дәлелдемейді. Нәтижелік өлшемдерге қауіпсіз жолдау уақыты, қылмыстық іс қозғалуына тәуелсіз көмек алғандардың үлесі, аудармашы мен заң көмегіне қолжетімділік, өтем, қауіпсіз тұрғын үй, заңды жұмыспен қамтылу және қайта қанау тәуекелі кіруі мүмкін. Олар жеке тұлғаны танытпай, агрегатталған түрде жариялануға тиіс.

Цифрлық кеңістік жалдауды жеңілдетумен қатар, тергеу мен көмекке жаңа арна ашады (Gezinski & Gonzalez-Pons, 2024). Алайда онлайн белгіге шектен тыс сену жалған оң нәтиже мен осал топтарды артық бақылау қаупін туғызады (Giommoni, 2024). Сондықтан цифрлық сигнал өзге дерекпен тексерілетін жедел ақпарат ретінде ғана қолданылуы, ал платформадан мәлімет сұрату заңдылық, қажеттілік және пропорционалдық талаптарына бағынуы керек. Көптілді

қауіпсіз хабарлау мен құпия кеңес беру арналары цифрлық саясаттың қорғау бөлігін құрайды (Malpass et al., 2024).

Іске асыру алшақтығын қысқартуға арналған шаралар 3-кестеде жинақталды. Олар жаңа орган құруды емес, қолданыстағы субъектілер арасындағы шешім қабылдау және жолдау тәртібін нақтылауды көздейді.

Кесте 3

Іске асыру алшақтығын қысқартатын басқару шаралары

Басым міндет	Негізгі орындаушылар	Тексерілетін индикатор
Бірыңғай бастапқы анықтау хаттамасы	ПМ, еңбек және әлеуметтік қорғау органдары, денсаулық сақтау, ҰЕҰ	Бастапқы скринингтен қауіпсіз жолдауға дейінгі медианалық уақыт; қылмыстық іске тәуелсіз қызмет алғандар үлесі
Мәжбүрлі еңбек белгілерін белсенді анықтау	Еңбек инспекциясы, полиция, көші-қон қызметі, кәсіподақтар	Жоғары тәуекел салаларындағы сұхбатқа негізделген тексерулер; анықталған мәжбүрлеу индикаторлары бойынша жолдаулар
Жазаламау қағидасын іске асыру	Полиция, прокуратура, сот, адвокатура	Жәбірленушілік белгісі бойынша қайта қаралған істер; мәжбүрленген әрекетке құқықтық баға беру мерзімі
Қауіпсіз ведомствоаралық дерек алмасу	Үйлестіруші орган, прокуратура, әлеуметтік қорғау, ҰЕҰ	Бір жағдайға берілген кодтың кезеңдер бойынша сақталуы; дерекке қолжетімділік бұзушылықтарының саны
Нәтижеге негізделген ашық есептілік	Үкімет, жергілікті атқарушы органдар, тәуелсіз сарапшылар	Қызметке қолжетімділік, өтем, қауіпсіз тұрғын үй, заңды жұмыспен қамту және қайта қанау тәуекелі бойынша жыл сайынғы агрегатталған есеп

Ескерту: Авторлардың талдауы негізінде құрастырылған. Индикаторлар жеке деректерді жарияламай, агрегатталған түрде есептелуге тиіс.

Талқылау

Арнайы заңды тек символдық құжат деп те, мәселені толық шешкен реформа деп те бағалау дәл емес. Оның құжаттармен расталатын негізгі үлесі - шашыраңқы алдын алу, қорғау және үйлестіру міндеттерін ортақ құқықтық өріске жинақтауы. Ал құқыққа нақты қол жеткізу бірнеше органның күнделікті шешіміне тәуелді. Сол себепті норманың мазмұны мен оны орындау қабілетін бір көрсеткішке біріктіруге болмайды.

Құжаттық материалдар зерттеу болжамын ішінара қолдайды: нормативтік бірігу байқалады, ал анықтау, жолдау, ресурспен қамтамасыз ету және есеп жүргізу әлі де өзгермелі буындар болып отыр (Cooper et al., 2024; U.S. Department of State, 2024). Мұнда 2024 жылғы халықаралық есеп тек реформаға дейінгі жағдайды сипаттайды. Еңбек қанауы, цифрлық жалдау және жәбірленуші мен құқық бұзушы мәртебелерінің қабаттасуы полицияға ғана бағдарланған модельдің шектеулерін ашады (Giommoni, 2024; Henderson & Rhodes, 2022; Villacampa, 2024). Бұл деректер алшақтықтың қаншалықты жиі кездесетінін емес, қандай жағдайда туындауы мүмкін екенін түсіндіреді.

Үш деңгейлі модель әр кезеңде қойылатын сұрақтарды ажыратады. Нормативтік сәйкестік заңда не бекітілгенін, операциялық қолжетімділік адамның сол құқыққа қандай рәсім арқылы жететінін, ал нәтижелік есептілік жүйенің қауіпсіздік пен дербестікті қалпына келтірген-келтірмегенін бағалайды. Бұл тәсіл 3Р моделіне қайшы келмейді; алдын алу (prevention), қорғау

(protection) және қудалау (prosecution) бағыттарының әрқайсысын іске асыру тізбегі бойынша тексеруге мүмкіндік береді. Мысалы, қорғау заңда бекітілгенімен, жолдау рәсімі түсініксіз болса, операциялық қолжетімділік әлсіз болады. Қызмет көрсетіліп, оның тұрақты нәтижесі өлшенбесе, есептілік те толық саналмайды.

Алғашқы байланыс маманының бағалау еркіндігі, яғни дискрециясы, саясаттың іс жүзінде қалай қалыптасатынын айқын көрсетеді. Қызметкер ресурсы шектеулі жағдайда қай белгіні маңызды деп санайтынын, кімге сенетінін және істі қай санатқа жатқызатынын өзі таңдайды. Lipsky (2010) сипаттаған көше деңгейіндегі бюрократия қағидасы бұл шешімдердің ресми саясатты іс жүзінде қайта жасайтынын түсіндіреді. Нысаналы топтың қоғамдық бейнесі де бейтарап емес: үнсіз, құжатсыз немесе заңсыз әрекетке тартылған адам «сенімді» жәбірленуші үлгісіне сәйкес келмеуі мүмкін (Fortringer-Beal, 2022; Schneider & Ingram, 1993). Сол себепті оқыту тек қылмыс құрамын жаттатуға емес, қарсы мысалдарды талдауға, сұхбаттағы жарақат салдарын тануға және шешімді жазбаша негіздеуге бағытталуы керек.

Мәжбүрлі еңбекке қатысты нәтиже еңбек және көші-қон саясатын адам саудасына қарсы жүйенің шеткі емес, орталық бөлігі ретінде қарастыруды талап етеді. Ұжымдық өкілдік пен қауіпсіз шағым арнасы жұмысшының жұмыс берушіге тәуелділігін азайтады (Bowersox, 2024). Жеткізу тізбегіндегі жеке сектор жауапкершілігі тек декларациямен шектелмей, рекрутер төлемі, косалқы мердігер, жалақы және құжатты ұстау туралы тексерілетін мәліметті қамтуы қажет (Friedman, 2024). Трансұлттық секторлардағы тәжірибе тек бір мемлекеттің қылмыстық юрисдикциясына сүйенудің жеткіліксіз екенін көрсетеді (Strating et al., 2024). Қазақстан жағдайында еңбек инспекциясы, көші-қон қызметі, кәсіподақ және полиция арасындағы нақты жолдау тәртібі осы алшақтықты қысқарта алады.

Жәбірленушіге бағдарланған тәсіл көмек пен қылмыстық қудалауды бір-біріне қарсы қоймайды. Қауіпсіздік пен сенім қамтамасыз етілгенде адамның тұрақты айғақ беру мүмкіндігі де артады. Demeke (2024) адам құқықтарына негізделген қылмыстық әділет тәсілі қорғауды тергеуге кедергі емес, оның сапасының шарты ретінде түсіндіретінін көрсетеді. Жазаламау қағидасы да автоматты иммунитет емес: ол адамның құқық бұзушылық әрекеті мен оған жасалған мәжбүрлеу арасындағы тікелей байланысты уақтылы бағалауды талап етеді. Нақты бағалау алгоритмі, адвокатқа ерте қолжетімділік және прокурорлық бақылау болмаса, қағида декларативті болып қалуы мүмкін (Rodríguez-López, 2024).

Деректер жөніндегі ұсыныс бірыңғай үлкен база құруға бағытталмайды. Адам саудасы туралы ақпарат қауіпсіздікке, денсаулыққа, көші-қон мәртебесіне және қылмыстық іске қатысты сезімтал деректерді қамтиды. Оларды толық орталықтандыру қызметке жүгінуден қорқуды күшейтіп, адамды жанама белгілер арқылы қайта тану қаупін арттыруы мүмкін. Неғұрлым қауіпсіз нұсқа - ортақ деректер сөздігі, жеке тұлғаны тікелей танытпайтын тұрақты код, ең аз қажетті өрістер, рөлге негізделген қолжетімділік және ашық есепке арналған агрегаттау. Rothman et al. (2024) ұсынған мақсатты шектеу мен клиент қауіпсіздігі қағидалары осы құрылымға сәйкес келеді. Мұндай жүйе ведомство санын емес, адамның қызмет алу жолын бақылауға мүмкіндік береді.

Екінші деңгей (Tier 2) мәртебесі елеулі күш-жігер барын көрсетеді, бірақ бір жылдағы санат барлық өңірдегі нәтижені өлшемейді. Оны тек бедел құралына айналдыру есепті «санатты сақтау» мақсатына бұруы мүмкін. Дұрысы - халықаралық ұсынымдарды ұлттық индикаторлармен байланыстырып, орындалуын ашық жариялау. Van Dijk (2024) және Farrell and Reichert (2017) көрсеткендей, істің көбеюі ахуалдың нашарлауын да, анықтаудың жақсаруын да білдіруі мүмкін; контекст берілмесе, бұл екі мағына ажыратылмайды.

Цифрлық саясат дәл осындай сақтықты қажет етеді. Алгоритмдік сүзгі немесе қайталанатын телефон нөмірі тергеуге бағыт бере алады, бірақ құқықтық құрамды өздігінен дәлелдемейді. Giommoni (2024) сипаттаған таңбалау қатесі, индикаторлардың субъективтілігі және жарнама мен нақты жағдай арасындағы алшақтық автоматтандырылған бақылауда да сақталады. Сондықтан кез келген цифрлық нәтиже маманның тексеруінен өтіп, өзге дәлелдермен расталуға

тиіс. Қауіпсіз чат, жасырын кеңес және көптілді ақпарат, керісінше, жәбірленушінің қызметке жүгіну мүмкіндігін кеңейте алады (Gezinski & Gonzalez-Pons, 2024; Malpass et al., 2024).

3-кестедегі шаралар бір-бірін толықтыратын тізбек ретінде іске асырылғанда ғана нәтиже береді. Ортақ скрининг хаттамасы қауіпсіз жолдау арнасынсыз жәбірленушіні анықтап, бірақ көмексіз қалдыруы мүмкін; еңбек бақылауы құпия сұхбатсыз құжат тексерумен шектеледі; нәтижелік есеп бірыңғай анықтамаларсыз салыстыруға келмейді. Сондықтан алғашқы кезеңде анықтау, уақытша қауіпсіз жолдау және жазаламау қағидасының бағалау алгоритмін бір пакетте сынақтан өткізу, одан кейін еңбек бақылауы мен ведомствоаралық есепті соған байланыстыру орынды. Бұл тәсіл жаңа заңның орнына өзге заң ұсынбайды; қолданыстағы норманың орындалу ретін нақтылайды.

Құжаттық талдау ведомство қызметінің күнделікті тәжірибесін, өңірлер арасындағы айырманы және жәбірленушілердің сенім деңгейін тікелей өлшемейді. Сондықтан халықаралық зерттеулердің қорытындылары Қазақстанға дайын үлгі ретінде көшірілмей, тәуекел механизмдерін түсіндіру үшін ғана қолданылды. Келесі кезеңде 2024-2027 жылдардағы әкімшілік деректерді когорттық түрде байланыстырып, өңірлердегі жолдау уақытын салыстыру және жәбірленушілер мен алғашқы байланыс мамандарымен этикалық сұхбат жүргізу қажет. Осындай эмпирикалық материал жаңа заңның нақты іске асуын бағалауға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қазақстанның 2024 жылғы арнайы заңы адам саудасына қарсы саясатты біртұтас құқықтық өріске шығарды. Реформаның басты жетістігі – қылмыстық қудалаумен қатар алдын алу, жәбірленушіні қорғау, ведомствоаралық үйлестіру және азаматтық қоғаммен өзара іс-қимылды ортақ саясаттың бөлігі ретінде бекіту. Бұл халықаралық стандарттармен нормативтік жақындасуды күшейтеді.

Сонымен бірге құжаттық талдау құқықтық сәйкестік пен нақты нәтиже арасында екі аралық буын барын көрсетті. Біріншісі – операциялық қолжетімділік: жәбірленушіні кім, қандай белгімен, қанша уақытта анықтап, қай қызметке жолдайды. Екіншісі - нәтижелік есептілік: көрсетілген көмек адамның қауіпсіздігіне, құқықтық мәртебесіне, өтем алуына және қайта қанаудан қорғануына қалай әсер етті. Осы буындар өлшенбесе, заңның қабылдануы оның әсерінің дәлелі бола алмайды.

Бірінші кезекте алғашқы байланыс мамандарына ортақ анықтау хаттамасын қауіпсіз уақытша жолдау және жазаламау қағидасын бағалау алгоритмімен байланыстыру қажет. Бұл тетік еңбек инспекциясының мәжбүрлеу белгілерін белсенді іздеу құзыретімен және құпиялылықты сақтайтын ведомствоаралық деректер сөздігімен толықтырылуға тиіс. Ашық есептілік рейд, семинар немесе тіркелген іс санымен шектелмей, қауіпсіз жолдау уақытын, қызметке нақты қолжетімділікті, өтемді және тұрақты қайта кірігу нәтижелерін көрсетуі керек.

Ғылыми тұрғыдан мақала адам саудасына қарсы саясатты нормативтік сәйкестік, операциялық қолжетімділік және өлшенетін құқықтық нәтиже арасындағы байланыс арқылы түсіндіреді. Бұл үлгі 2024 жылғы реформаның институционалдық маңызын сақтай отырып, оның ықпалын мерзімінен бұрын асыра бағалаудан қорғайды. Алдағы эмпирикалық зерттеу ықтимал жәбірленушілердің анықтау немесе жолдау үдерісінің қай кезеңінде жүйеден тыс қалатынын және өңірлер арасындағы айырмаға қандай ресурстық не ұйымдық себептер ықпал ететінін тексеруге тиіс.

Этикалық талаптарды сақтау

Зерттеу ашық қолжетімді нормативтік актілер мен жарияланған ғылыми және мониторинг материалдарын талдауға негізделді. Адам қатысушылары немесе дербес деректер қамтылмағандықтан, этикалық комитеттің мақұлдауы талап етілмеді.

Мүдделер қақтығысы

Авторлар мүдделер қақтығысының жоқ екенін мәлімдейді.

Авторлардың үлесі

Е.С. Жетпісбаев – тұжырымдама, әдіснама, формалды талдау, деректерді жүйелеу, бастапқы мәтінді дайындау;

Г. Сембекова – дереккөздерді іріктеу, құқықтық материалдарды салыс-тыру, мәтінді редакциялау. Барлық авторлар қолжазбаның соңғы нұсқасын оқып, мақұлдады.

References:

Bowersox, Z. (2024). Union density and human trafficking: Can organized labor discourage trafficking? *Journal of Human Trafficking*, 10(4), 529-542. <https://doi.org/10.1080/23322705.2022.2073095>

Bryant, K., & Landman, T. (2020). Combatting human trafficking since Palermo: What do we know about what works? *Journal of Human Trafficking*, 6(2), 119-140. <https://doi.org/10.1080/23322705.2020.1690097>

Chuang, J. A. (2014). Exploitation creep and the unmaking of human trafficking law. *American Journal of International Law*, 108(4), 609-649. <https://doi.org/10.5305/amerjintelaw.108.4.0609>

Cockbain, E., Ashby, M., Bowers, K., & Zhang, S. X. (2025). Concentrations of harm: Geographic and demographic patterning in human trafficking and related victimisation. *Criminology & Criminal Justice*, 25(1), 147-170. <https://doi.org/10.1177/17488958241245311>

Cockbain, E., & Bowers, K. (2019). Human trafficking for sex, labour and domestic servitude: How do key trafficking types compare and what are their predictors? *Crime, Law and Social Change*, 72(1), 9-34. <https://doi.org/10.1007/s10611-019-09836-7>

Cooper, F. I., van Bommel, S. R., van der Leun, J. P., & Kunst, M. J. J. (2024). Factors that influence the criminal justice response to human trafficking: A systematic review of North American and European studies. *Crime, Law and Social Change*, 82(3), 623-658. <https://doi.org/10.1007/s10611-024-10161-x>

Demeke, S. (2024). A human rights-based approach for effective criminal justice response to human trafficking. *Journal of International Humanitarian Action*, 9, Article 3. <https://doi.org/10.1186/s41018-023-00143-4>

Fabbri, C., Stöckl, H., Jones, K., Cook, H., Galez-Davis, C., Grant, N. R., Lo, Y., & Zimmerman, C. (2023). Labor recruitment and human trafficking: Analysis of a global trafficking survivor database. *International Migration Review*, 57(2), 629-651. <https://doi.org/10.1177/01979183221139120>

Farrell, A., & Reichert, J. (2017). Using U.S. law-enforcement data: Promise and limits in measuring human trafficking. *Journal of Human Trafficking*, 3(1), 39-60. <https://doi.org/10.1080/23322705.2017.1280324>

Forringer-Beal, A. (2022). Why the ideal victim persists: Queering representations of victimhood in human trafficking discourse. *Anti-Trafficking Review*, 19, 87-102. <https://doi.org/10.14197/atr.201222196>

Friedman, M. (2024). Forced labour and accountability in supply chains: The role of the private sector. *Journal of Human Trafficking*, 10(2), 322-329. <https://doi.org/10.1080/23322705.2024.2303256>

Gezinski, L. B., & Gonzalez-Pons, K. M. (2024). Sex trafficking and technology: A systematic review of recruitment and exploitation. *Journal of Human Trafficking*, 10(3), 497-511. <https://doi.org/10.1080/23322705.2022.2034378>

Giommoni, L. (2024). Why we cannot identify human trafficking from online advertisements. *Journal of Human Trafficking*, 1-15. <https://doi.org/10.1080/23322705.2024.2435198>

Goodey, J. (2008). Human trafficking: Sketchy data and policy responses. *Criminology & Criminal Justice*, 8(4), 421-442. <https://doi.org/10.1177/1748895808096471>

Healy, A. E. (2026). Identifying victims of human trafficking across the island of Ireland: Who counts? Who's counting? Who wants to be counted? *Criminology & Criminal Justice*, 26(2), 406-425. <https://doi.org/10.1177/17488958241252955>

Henderson, A. C., & Rhodes, S. M. (2022). Got sold a dream and it turned into a nightmare: The victim-offender overlap in commercial sexual exploitation. *Journal of Human Trafficking*, 8(1), 33-48. <https://doi.org/10.1080/23322705.2021.2019530>

International Labour Organization. (2014). *Protocol of 2014 to the Forced Labour Convention, 1930*. <https://www.ilo.org/resource/other/protocol-2014-forced-labour-convention-1930>

International Labour Organization, Walk Free, & International Organization for Migration. (2022). *Global estimates of modern slavery: Forced labour and forced marriage*. International Labour Organization. <https://www.ilo.org/publications/major-publications/global-estimates-modern-slavery-forced-labour-and-forced-marriage>

Jha, A. (2018). The law on trafficking in persons: The quest for an effective model. *Asian Journal of International Law*, 8(1), 225-257. <https://doi.org/10.1017/S2044251316000266>

Jones, T. R. (2023). Perceptions of the benefits and barriers to anti-human trafficking interagency collaboration: An exploratory factor analysis study. *Societies*, 13(2), Article 38. <https://doi.org/10.3390/soc13020038>

Khamzin, A., Khamzina, Z., Nurmanbetkyzy, Z., Kenzhibekova, E., & Buribayev, Y. (2023). Assessing the vulnerability to human trafficking amidst migration patterns: A case study of Kazakhstan. *DANUBE*, 14(4), 317-334. <https://doi.org/10.2478/danb-2023-0019>

Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services* (30th anniversary expanded ed.). Russell Sage Foundation.

Lugo-Graulich, K., Meyer, L. F., Souza, K., Tapp, S. N., Maryfield, B., & Bostwick, L. (2024). Improving sex trafficking victim identification: Indicators of trafficking in online escort ads. *Journal of Human Trafficking*, 1-22. <https://doi.org/10.1080/23322705.2024.2349447>

Malpass, A., Garbers, K., Saunders, L. M., Horwood, J., McLeod, H., Anderson, E., & Farr, M. (2024). Overcoming digital exclusion during the COVID-19 pandemic: Impact of mobile technology for survivors of modern slavery and human trafficking. *Journal of Human Trafficking*, 10(3), 445-464. <https://doi.org/10.1080/23322705.2022.2050991>

Milman-Sivan, F., & Sagy, Y. (2024). Minding the gap? Blind spots in the ILO and EU perspective on anti-forced labour policy. *European Labour Law Journal*, 15(3), 563-580. <https://doi.org/10.1177/20319525241266543>

Nordquist, S. (2024). EU policymaking and anti-human trafficking efforts: Inferred policy preferences from a new survey. *Journal of Human Trafficking*, 10(1), 69-86. <https://doi.org/10.1080/23322705.2022.2041339>

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2002). *Recommended principles and guidelines on human rights and human trafficking*. United Nations. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Traffickingen.pdf>

Olayiwola, P. (2026). They just have to adopt these conventions: Anti-child trafficking policies and politics in Nigeria. *Journal of Human Trafficking*, 12(1), 97-107. <https://doi.org/10.1080/23322705.2022.2139587>

OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. (2022). *National referral mechanisms: Joining efforts to protect the rights of trafficked persons: A practical handbook* (2nd ed.). OSCE.

Perry, K., & Burns, C. (2023). Remembering the human in human trafficking: An analysis of female leadership and anti-trafficking policy choices. *International Studies Perspectives*, 24(2), 148-168. <https://doi.org/10.1093/isp/ekac014>

Reid, J. A., & Fox, B. (2023). Reforming the criminal justice response to human trafficking victims and offenders: An introduction. *Victims & Offenders*, 18(3), 393-398. <https://doi.org/10.1080/15564886.2023.2182856>

Reis, T. A., Gibbs, J. C., Howard, D. L., & Strohacker, E. R. (2022). Prostitute or human trafficking victim? Police discernment of human trafficking. *Policing: An International Journal*, 45(2), 334-345. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-07-2021-0094>

Republic of Kazakhstan. (2014). *Criminal Code of the Republic of Kazakhstan* (Code No. 226-V ZRK). Adilet Legal Information System. <https://adilet.zan.kz/eng/docs/K1400000226>

Republic of Kazakhstan. (2024). *On countering human trafficking* (Law No. 110-VIII ZRK). Adilet Legal Information System. <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z2400000110>

- Rodríguez-López, S. (2024). The non-punishment of human trafficking victims in Europe: A comparative perspective. *New Journal of European Criminal Law*, 15(3), 313-335. <https://doi.org/10.1177/20322844241265238>
- Rothman, E. F., O'Brien, J. E., Cusano, J., & Jones, L. M. (2024). Collection, storage, and use of client data: Considerations and recommendations for human trafficking service providers. *Journal of Human Trafficking*, 1-15. <https://doi.org/10.1080/23322705.2024.2306782>
- Schneider, A., & Ingram, H. (1993). Social construction of target populations: Implications for politics and policy. *American Political Science Review*, 87(2), 334-347. <https://doi.org/10.2307/2939044>
- Strating, R., Rao, S. V., & Yea, S. (2024). Human rights at sea: The limits of inter-state cooperation in addressing forced labour on fishing vessels. *Marine Policy*, 159, Article 105934. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2023.105934>
- Zsulc, N., & Szymaniak, A. (2023). Asylum policies and forced labour among asylum seekers and refugees: The results of a two-phase systematic review. *Journal of Human Trafficking*, 1-25. <https://doi.org/10.1080/23322705.2023.2258690>
- Tambini Stollwerck, E. A., Rollmann, I., Friederich, H.-C., & Nikendei, C. (2024). Responding to human trafficking among refugees: Prevalence and test accuracy of a modified version of the adult human trafficking screening tool. *BMC Public Health*, 24, Article 1685. <https://doi.org/10.1186/s12889-024-18997-7>
- Tyldum, G., & Brunovskis, A. (2005). Describing the unobserved: Methodological challenges in empirical studies on human trafficking. *International Migration*, 43(1-2), 17-34. <https://doi.org/10.1111/j.0020-7985.2005.00310.x>
- United Nations. (2000). *Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. https://www.unodc.org/res/human-trafficking/2021the-protocol-tip_html/TIP.pdf
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2024). *Global report on trafficking in persons 2024*. United Nations. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2024/GLOTIP2024_BOOK.pdf
- U.S. Department of State. (2024). *2024 trafficking in persons report: Kazakhstan*. <https://2021-2025.state.gov/reports/2024-trafficking-in-persons-report/kazakhstan/>
- van Dijk, J. (2024). Making statistics on human trafficking work. *Journal of Human Trafficking*, 10(2), 339-345. <https://doi.org/10.1080/23322705.2024.2303259>
- Villacampa, C. (2022). Challenges in assisting labour trafficking and exploitation victims in Spain. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 71, Article 100563. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2022.100563>
- Villacampa, C. (2024). Human trafficking for labour exploitation: The survivors' perspective. *International Review of Victimology*, 30(2), 240-260. <https://doi.org/10.1177/02697580231167907>
- Yoo, E.-H., & Boyle, E. H. (2015). National human trafficking initiatives: Dimensions of policy diffusion. *Law & Social Inquiry*, 40(3), 631-663. <https://doi.org/10.1111/lsi.12115>
- Zenz, A. (2023). Measuring non-internment state-imposed forced labor in Xinjiang and Central Asia: An assessment of ILO measurement guidelines. *Journal of Human Trafficking*, 1-27. <https://doi.org/10.1080/23322705.2023.2270366>
- Zhang, S. X. (2022). Progress and challenges in human trafficking research: Two decades after the Palermo Protocol. *Journal of Human Trafficking*, 8(1), 4-12. <https://doi.org/10.1080/23322705.2021.2019528>